

Budapesttől Krakkóig

Közép-kelet-európai körkép a Lutheránus Világszövetség teológiai és szervezeti hangsúlyairól 1984–2023 – 1. rész

■ PAP KINGA MARJATTA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
bölcész, doktorandusz
E-mail: kuninga@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2024.99.1.3

- A közép-kelet-európai régió 2023-ban másodszor adott otthont a Lutheránus Világszövetség (LVSZ) legmagasabb döntéshozatali fórumának. A tanulmány az 1984-es budapesti nagygyűlés óta megtett út és a világszövetség-történet néhány kiemelt elemét vizsgálja közép-kelet-európai szempontból.

A régió és a magyar evangélikus szerepvállalás rövid ismertetését követően a szerző a nagygyűlés kettős funkciójának megfelelően részletesen kitér mind a „közgyűlési” feladatok (választások, teológiai és közéleti állásfoglalások), mind a két alkalom liturgikus életének összevetésére. A 2023-as nagygyűlés sajátosságai közül kiemelt szerepet kap az auschwitz-birkenai látogatás gondolatköre és az evangélikus–katolikus párbeszéd az új reformáció útján.

- Kulcsszavak: nagygyűlés / arányosság / ellenkultúra / felelősség / ökumené

Bevezetés

Az evangélikusok világcsaládja, a Lutheránus Világszövetség (LVSZ) 2023 őszén Krakkóban rendezte meg 13. nagygyűlését. A közép-kelet-európai régió a világszövetség 1947 óta tartó történetében másodszor adott otthont a szervezet legmagasabb döntéshozatali fórumának: mint sokan tevékeny résztvevőként is emlékeznek rá, 1984-ben Budapesten tanácskoztak a tagegyházak képviselői. A nagygyűlések munkaanyagának részét képezi az előző találkozás óta történeteket összefoglaló dokumentum (pl. Budapesttől Curitibáig, Windhoektól Krakkóig stb.). A szerző most a '84-es budapesti nagygyűlés óta megtett út és a világszövetség története néhány kiemelt elemének komparatív vizsgálatára vállalkozik közép-kelet-európai fókuszú írásában.¹

Evangelikus régiók

A Lutheránus Világszövetség fogalomhasználata szerint a tagegyházak hét régióba szerveződnek: Afrika, Ázsia, Észak-Amerika, Latin-Amerika és a karibi térség, továbbá három európai régió – Közép-Nyugat-Európa, Közép-Kelet-Európa, illetve az északi országok. Ez a felosztás egyértelműen a

¹ Köszönet dr. Reuss András professzornak és Balicza Klára LVSZ-szakértőnek értékes megjegyzéseikért.

hidegháborús időket idézi, ugyanakkor az evangélikusság hagyományosan erős területeire is utal. A földrajzi régiók – akárcsak a laikus, női és harminc év alatti fiatal résztvevők – arányos képviselete évtizedek óta a *communio* identitásának fontos eleme. Ez a szempont megjelenik a nagygyűlési helyszín kiválasztásában, de a testületek személyi összetételében, sőt az énekgyűjtemények összeállításában is fontos szerepet játszik.

Mint a krakkói nagygyűlés két határozata is mutatja,² az áhított arányosság még nem minden esetben teljes. Ami a régiókat illeti, az evangélikusság jelenlegi számarányait tekintve helytálló kérdés, hogy meddig fenntartható az a gyakorlat, amely Afrikát egy régióként kezeli, míg Európa három azonos – tehát a legszűkebb körű testületbe is három képviselőt delegáló – súlyú régióval szerepel.

Az LVSZ-család a legfrissebb adatok szerint (GREENAWAY–MUMIA 2023, 16. o.) százötven tagegyházában 77,5 millió egyháztagot fog egybe, ez a világ evangélikusságának több mint 90%-át jelenti.³ A világevangelikus közösségén belül szűkebb hazánkat jelentő közép-kelet-európai régió tizen-nyolc tagegyházat számlál, összesen 1,1 millió taggal (Csehországban, Erdélyben, Lettországban és Oroszországban két-két LVSZ-tag evangélikus egyház működik, míg az orosz területek egyházi rétegződése számos további érdekességet tartogat).

A Magyarországi Evangélikus Egyház még ma is a régió nagyobb evangélikus egyházai közé sorolható, és az LVSZ alapító tagjaként nemzetközi szerepvállalása kezdettől fogva kiemelkedő. A világszövetség vezetői sorában egyházunk méretéhez képest felülreprezentált a magyar jelenlét: köztudomású, hogy Ordass Lajos püspököt két ízben (1947-ben és 1957-ben) is megválasztották a világszervezet alelnökéül, míg Káldy Zoltán püspök 1984-ben a szövetség elnöki posztját foglalhatta el. Fabiny Tamás püspököt 2010-ben választotta először a közép-kelet-európai régió alelnökévé a világszövetség tanácsa: megbízása a reformáció kezdetének ötszázadik évfordulójáig tartott, majd 2023-ban ismét erre a feladatra kapott megbízást.

A vezetői szint mellett a teológiai háttérmunkában, szakértőként, illetve a különböző bizottságok szintjén is rendszeresen jelen vannak egyházunk képviselői. Közülük a leghosszabb ideig Harmati Béla tevékenykedett a genfi központban: először két és fél (1967 dec. – 1970 máj.), majd újabb hét évig (1980–1987)⁴ dolgozott a világszövetség teológiai és szociáletikai munkatársaként. Görög Tiber 1988-tól 1997-ig működött Európa-titkárként (LEHTONEN 2019, 87. o.), Nagy Gyula 1971 és 1975 között dolgozott a felsőfokú teológiai képzés és a nemzetközi ösztöndíjak titkáráként Genfben, míg Nagy Szabolcs Roland 2022-ben egy évig volt a Luther Újszövetség-fordításának ötszázadik évfordulójához kapcsolódó „Biblia éve” projekt gazdája – a kétezres évek megújult munkakultúrája keretében már távmunkában.

Önkéntes egyházi szolgálat keretében szintén több testvérünk vállal sokéves kiemelt feladatot a világszövetség munkájában, így a krakkói nagygyűlés közvetlen előkészítésében is erős volt a ma-

² *Resolution on reaffirming the youth quota* (<https://2023.lwfassembly.org/resolution-reaffirming-youth-quota>), valamint *Resolution on reaffirming the lay quota* (<https://2023.lwfassembly.org/resolution-reaffirming-lay-quota>). Megjegyzés: a tanulmányban angolul hivatkozott dokumentumok a világszövetség felületein a többi hivatalos nyelven, tehát német, francia és spanyol nyelven is hozzáférhetők.

³ A hitvalló lutheránusok kisebb része a Nemzetközi Evangélikus Tanács (International Lutheran Council, ILC) szervezet tagja, amely irányzat képviselői megfigyelőként már az LVSZ alakuló ülésén jelen voltak, saját hivatalos szervezetük azonban jóval későbbi keletű. A két világszervezet nem zárja ki a kettős tagság lehetőségét, így régióinkból a lett és az inkeri egyház is mindkét szervezetnek tagja.

⁴ *Evangélikus Élet*, 71. évf. 23. sz. 2006. június 4. 5. o.

gyar szerepvállalás. Fabiny Tamás püspök a nemzetközi szervezőbizottság vezetőjeként, Gáncs Tamás lelkész a nagygyűlés elé terjesztett evangélikus–püskösi párbeszéddokumentum (LANGE et al. 2023), míg Nagy Szabolcs lelkész a nagygyűlés központi témáinak teológiai háttérét feldolgozó dokumentum (*Study Guide* 2023) szerzőcsapatának tagjaként, Balicza Klára külügyi referens az LVSZ-tanács mellé kirendelt tanácsadóként szolgált, jómagam pedig a nemzetközi liturgiai tervezőbizottság vezetőjeként és az Auschwitz-birkenau Múzeum és Emlékhely meglátogatását előkészítő munkacsoport tagjaként vállaltam szerepet.

Magyar alelnökség 2010–2017

A következőkben a teljesség igénye nélkül idézem fel az „első Fabiny-korszak” néhány régiós szempontból kiemelkedő evangélikus eseményét.

2011 novemberében Budapesten tartotta alakuló ülését a világszövetség 2017-es reformációi évfordulót előkészítő különbizottsága Walter Altmann vezetésével.⁵ A nemzetközi előkészületek a magyarországi evangélikus reformációi és az állami reformáció emlékbizottság munkája számára egyaránt inspirációt jelentettek. A bizottság előtt beszámolt Eero Huovinen püspök, a Lutheránus – Római Katolikus Egység Bizottságának evangélikus társelnöke, aki egy jelentős párbeszéddokumentum küszöbön álló elfogadásáról tájékoztatható. 2012-ben fogadták el *A szembenállástól a közösségig* című irat végleges szövegét, amely világnyelveken 2013-ban, magyarul 2016-ban látott napvilágot.

2012-ben indult konkrét lépésekkel is útjára a Luther-rajzfilmprojekt, amely egyházi szempontból is egyedülálló nemzetközi összefogás eredményeként valósulhatott meg. A kétszázötvenöt millió forintos költségvetés jelentős hányadát a világszövetség német nemzeti bizottsága vállalta fel, de egyéb németországi egyházi és állami szereplők is jelentős mértékben járultak hozzá a gyártás költségeihez. A Richly Zsolt művészeti vezetésével tízrészesként megvalósult sorozat magyarul, németül⁶ és lengyelül⁷ online, finnül földrajzi korlátozással online megtekinthető,⁸ az angol és a brazilai portugál változat fizikai hordozón elérhető, míg a litván változat kizárólag televíziós sugárzásra került. A sorozathoz különböző korosztályok és célcsoportok figyelembevételével egyházunk által készített oktatási segédanyag a pandémia óta szabadon elérhető a Luther Kiadó honlapján.⁹ Az egyes részek hazai élő premierjei mellett Wittenbergben is sor került mozitermi sajtóbemutatóra. Felejtetlen marad a (már a teljes sorozatot teológiai kerekasztallal ötvöző) varsói bemutató, ahova 2019 februárjában még együtt utazhattunk Richly Zsolttal.

2013-ban Ireneusz Lukasz lengyel evangélikus lelkész lett a világszövetség Európa-titkára – noha a nagygyűlés régiós megrendezésének esélye akkor még aligha motiválhatta a személyi döntést. A lengyel ökumenikus tanács főtákarai posztjáról előrelépett, a keleti hierarchikus viszonyok közt otthonosan mozgó fiatal lelkész működése is hozzájárult a régió hangsúlyosabb nemzetközi jelenlétéhez az elmúlt időszakban.

⁵ Az LVSZ operatív irányító testülete, a végrehajtó bizottság (akkor bevezetett, később ismét megszüntetett, új nevén: vezető testület) ehhez kapcsolódóan szintén Budapesten ülésezett.

⁶ <https://schulprojekte-reformation.de/bibliothek/leben-luther/>.

⁷ <https://www.luter.pl/>.

⁸ <https://areena.yle.fi/1-4261970>.

⁹ https://lutherkiado.hu/digitalis_tananyag/.

2016-ban első ízben rendezték meg orosz területen a finnugor lelkészkonferenciát.¹⁰ Az inkeri egyház meghívására a karéliei Petrozavodszk (Petroskoi) városában találkoztak a magyar, finn, észt és az önálló államisággal nem rendelkező nyelvrokon népek evangélikusainak képviselői. A női lelkészséget nem gyakorló házigazda egyház kompromisszumos módon tolerálta a testvéregyházak női képviselőinek jelenlétét, azonban a vasárnapi gyülekezetlátogatásokon szószéki szolgálatra nem adott módot számukra.¹¹

A téma nem ekkor került először a régiós érdeklődés homlokterébe. Hazánkban sem maradt sajtóvisszhang nélkül a Lettországi Evangélikus Egyház döntése, amely 1975-től gyakorolta a női ordinációt, majd 1993-ban először a szüneteltetését rendelte el, 2016-ban pedig az egyház alapokmányának módosításával a nők lelkésszé szentelésének elméleti lehetőségét is megszüntette. „Kérdéses tehát, hogy a balti régió – természetesen egyenként eltérő adottságú és szemléletű – evangélikus közösségeinek egyházképét és társadalmi jelenlétét egyre inkább az ortodox és katolikus kontextus formálja majd, vagy szervezeti és gondolati szabadságukat a reformációban rokon „nyugati” testvéregyházak kulturális keretei közt kívánják megélni” – tettem fel a kérdést a reformáció kezdetének ötszázadik évfordulóján (PAP 2017, 49. o.).

2017-ben a namíbiai Windhoekban ünnepelt a világ evangélikussága. A déli félteke erőteljesen növekvő egyházai a mai reformáció letéteményesei – ugyanakkor a namíbiai egyháztörténet, a német gyarmatosítók egykori működése árnyalt visszatekintésre, önvizsgálatra is okot adott. „Isten kegyelméből szabadon: a megváltás, az ember, a teremtés nem bocsátható áruba” – hangoztak ismét a lutheri teológia alapvető témái.

A windhoeki nagygyűlést követően Urmas Viilma észt érseket választották a közép-kelet-európai régió alelnökéül. A döntés szimbolikus jelentőséggel bírt az Észtországi Evangélikus Egyház számára, hiszen a hagyományosan nyugati orientációjú ország és egyház sorsát döntően befolyásolta az a tény, hogy az Észt Szocialista Tanácsköztársaságot 1940. augusztus 6-án „saját kérésére” felvették a Szovjetunió tagjainak sorába. Így 1947-ben az exilegyház svédországi emigrációba kényszerült püspöke, Johan Köpp lehetett csak jelen az LVSZ alapító ülésén. Id. Jaan Kiivit érsek – állami szerepvállalástól sem mentes – nemzetközi erőfeszítéseinek eredményeként a hazai egyház 1963-ban csatlakozott a világszövetséghez. A függetlenség helyreállítását követően, 1997-ben ifj. Jaan Kiivit érsek volt az első észt egyházi képviselő, akit az LVSZ-tanács tagjává választottak.

Az alig harminc éve újra független államban immár kisebbségi egyházként működő evangélikusok újabb sikert könyvelhettek el, amikor 2021-ben Anne Burghardtöt választották a világszövetség főtitkárául. A „személyeket felkutató” nemzetközi bizottság közép-kelet-európai küldötteként magam is részt vettem abban a közel egy évig tartó folyamatban, amelynek eredményeként – az akkor száznegyvennyolc tagegyház által jelölt különböző személyek listáját több lépcsőben leszűkítve – végül két főtitkárjelöltet javasoltunk a világszövetség tanácsának (PAP 2021a). A szűk körű testületben többek közt az LVSZ jelenlegi elnökével, Henrik Stubkjær dán püspökkel és a világ legnagyobb evangélikus egyházának vezetőjével, Yonas Yigezu Dibisa etiópiai érsekkel dolgozhattunk együtt (utóbbi ma az LVSZ afrikai régióért felelős alelnöke).

¹⁰ A konferenciák 1937-ben útjára indult sorában eddig ötször magyar, ötször finn, kétszer észt, egyszer pedig romániai (erdélyi) helyszínen került sor a találkozásra. A kapcsolattörténetről bővebben lásd: PAP 2021b.

¹¹ Azóta tovább éleződött a nemzetközi egyházi helyzet: a Finnországi Evangélikus Egyház püspöki szinten jelezte, hogy nem tartja szerencsésnek, hogy az inkeri egyház rendszeresen ordinál finnországi finn, a női lelkészkollegákkal való együttműködést elutasító lelkészjelölteket, akik aztán mégis eredeti hazájukban jelentkeznek gyülekezeti szolgálatra.

Anne Burghardt az első közép-kelet-európai és az első lelkész nő ezen a poszton, kiemelkedő egyéni kvalitásai mellett köszönhetően mindannak az elmélyült teológiai ismeretnek, nyelvtudásnak és nemzetközi nyitottságnak, amelyet az észtegyházban felnőve magával hozott. A krakkói nagygyűlés küszöbére érve tehát megállapítható, hogy a világszövetség vezetői és a genfi iroda munkatársai sorában egyaránt látható helyen képviseltették magukat a régió egyházai.

1984–2023: párhuzamok és különbségek

Az igen eltérő, ám talán nem is annyira különböző viszonyok között két közép-kelet-európai helyszínen megrendezett nagygyűlést részleteiben vizsgálva adódik a kérdés: a mai tapasztalatok közül mely elemek nem fordulhattak volna elő 1984-ben?

A már említett női főtitkár; ifjú dél-amerikai igehirdető a nyitó istentiszteleten;¹² orgona nélküli istentiszteletek – és még sorolhatnánk.

De jóval több az, ami összeköt. Látszólag eltérő korban és politikai struktúrában élve is összeköt minket az *egyház mint ellenkultúra* élménye. 1984-ben és ma sem problémamentes, ha hétköznapi környezetünkben kinyilvánítjuk egyházhoz tartozásunkat. A televíziós istentisztelet-közvetítés és az evangélikusság nyilvános megjelenése éppen ebből adódóan mindkét nagygyűlés hangsúlyos, központi jelentőségű eleme volt.

1984-ben Magyarországon első ízben valósult meg élő istentisztelet-közvetítés a német ARD, osztrák és svájci partnerek, valamint a finn YLE állami televízió bevonásával. A teljes istentisztelet élő televíziós sugárzása Ausztriában, Finnországban, Németországban és Svájcban volt látható¹³ – itthon csúsztatott adással huszonöt perces összefoglalót közvetítettek a nyitó istentisztelet anyagából.¹⁴ A Magyar Rádió élőben közvetítette az istentiszteletet.

2023-ban a lengyel állami televízió egyházi szerkesztősége rögzítette a nyitóalkalmat. Az LVSZ-stáb élő internetes közvetítése eredeti nyelveken a mai napig is megtekinthető. Az állami televízió néhány nappal később adta közre a lengyel narrációval és felirattal ellátott, hangban újrameztervezt, az úrvacsorai részt rövidítve bemutató anyagát, amely azonban csak a hazai tévékészülékek előtt (illetve előfizetők számára online módon) volt elérhető.

Egyenlőségjelet tehetünk a két *házigazda egyház emberfeletti erőfeszítése* tekintetében is. A mintegy hatvanezer főt számláló Lengyelországi Evangélikus Egyház által teljes munkaidőben delegált huszonhárom önkéntes (lásd WILLIAMS 2023) mellett mindennap velünk voltak a krakkói gyülekezet tagjai. A gyülekezeti énekkar stabil különítménye képezte a reggeli és esti áhítatokon szolgáló nemzetközi nagygyűlési kórus magvát, de a gyülekezet önkéntes munkásai a logisztikai háttér biztosításában is pótolhatatlan biztonságot nyújtottak.

Reuss András nyitó istentisztelet előtti villáminterjúját idézem 1984 júliusából: „A mi helyi stábunk hatvan embert számlál. A külföldi stábot pillanatnyilag csupán becsülni tudom. Ennek az egész elő-

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=BZUBk2O2hil>.

¹³ *Napról Napra. A Lutheránus Világszövetség VII. nagygyűlésének napilapja*, 1984. július 23. 2. o. https://medit.lutheran.hu/files/naprol_napra_1984_2.pdf, valamint *Napról Napra*, 1984. július 24. 3. o. https://medit.lutheran.hu/files/naprol_napra_1984_3.pdf.

¹⁴ A nyitó istentisztelet vágatlan hanganyaga: https://www.youtube.com/watch?v=2k_pcGZ7dwo.

készületnek az volt a legnagyobb élménye, hogy annyian akartak segíteni, hogy sem számon tartani nem tudtuk a segítőköt, sem mindenkit igénybe nem tudtunk venni, aki hajlandó lett volna segíteni.”¹⁵

Mint Marta Sztwiertnia lengyelországi önkénteskoordinátor elmondta,¹⁶ az önkéntesek kiválasztásának alapfeltétele volt a kommunikációs szintű angol nyelvtudás és a teljes munkaidőben (több műszakban) való időráfordítás – részidős önkéntesek jelentkezését nem fogadták. A gyülekezeti ajánlással érkező jelöltek önéletrajz és motivációs levél beküldése mellett online interjú és előzetes felkészítő képzésen is részt vettek.

1984-ben szintén a gyülekezeti kötődés és a jó nyelvtudás volt az elsődleges szempont – a jelentkezőktől német vagy angol nyelvű írásos fogalmazást kértek, amelyet iskolai érdemjeggyel értékelték a kiválasztók. A végleges döntést erősen árnyaló második szempont, az ideológiai megbízhatóság felmérése ma már nem nevezhető szokványosnak. Kézdy Edit akkori önkéntes visszaemlékezésében felidézi a kemény hangú püspöki eligazítást és azt is, hogy a nagygyűlés idején is kaptak konkrét, politikai színezetű útmutatást az egyház felelős képviselőitől.¹⁷ A vonatkozó kézírásos megjegyzésekkel ellátott dolgozatok megtekinthetők a nagygyűlés levéltári anyagában.

Amint a *Lekipásztor* tízéves emlékszámában többen is megállapítják,¹⁸ a budapesti nagygyűléshez fűződő látványos reprezentáció, a túlsorduló vendéglátás többekben visszatetszést okozott. A – ma már nemcsak társadalmi vagy pénzügyi, hanem teremtésvédelmi szempontokkal is indokolható – önmérséklet a 2023-as nagygyűlés szervezésének egyik vitatott, de a világszövetség vezetése által következetesen végigvitt eleme volt. Így a résztvevők túlnyomó többsége a korábbiaknál jóval szerényebb szálláshelyen, a műszaki egyetem diákfalujában kapott elhelyezést. Ugyanakkor akárcsak 1984-ben, egy korszerű konferenciaközpont nyújtotta feltételek ma is szükségesek voltak a nagygyűlés szerteágazó technikai igényeinek biztosításához.

A budapesti nagygyűlés eseményeit sok szempontból befolyásolta az akkor ötvennégy milliós evangélikus tömörítő közösség¹⁹ *elnökválasztási* folyamata, amelynek eredményeként a házigazda egyház vezetőjét, Káldy Zoltán püspököt négy, majd két jelölt közül a világszövetség legfőbb vezetőjévé választották. A 2023-as elnökválasztás az 1984-es eseményekkel ellentétben konszenzusos szellemben, ellenjelölt nélkül zajlott, állami szereplők – tudtunkkal – nem játszottak szerepet a folyamatban.

Henrik Stubkjær viborgi püspök²⁰ a Dán Egyházi Segélyszervezet korábbi főtitkáráként széles körű diakóniai és pénzügyi szakértelméről is ismert – így személye ilyen értelemben is garanciát jelenthet a svájci székhely és az árfolyamkülönbségek okán a pénzügyi fenntarthatósággal is viaskodó világszervezet jövője számára. A főtitkári és az elnöki posztot mostantól elfoglaló két európai szereplő nem régiós túlsúlyt jelez, hanem éppen hogy a természetes rotáció bizonyosága: az előző időszakokban dél-amerikai származású főtitkár dolgozott együtt az ázsiai, majd az afrikai régióból érkező elnökkel.

¹⁵ *Napról Napra*, 1984. július 22. 3. o. https://medit.lutheran.hu/files/naprol_napra_1984_1.pdf.

¹⁶ Személyes közlés, 2023. november 12.

¹⁷ *A Lutheránus Világszövetség budapesti nagygyűlése* (2021). Videó az Evangélikus Országos Gyűjtemény YouTube-csatornáján: <https://www.youtube.com/watch?v=hvZq6NXWLQE>.

¹⁸ *Lekipásztor*, 69. évf. 1994/7–8. sz. 254. kk.

¹⁹ *Napról Napra*, 1984. augusztus 1. 1. o. https://medit.lutheran.hu/files/naprol_napra_1984_10.pdf

²⁰ *Acceptance Speech of LWF President Bishop Henrik Stubkjær*. <https://2023.lwfassembly.org/sites/default/files/2023-09/President%20Stubkj%C3%A6r%20Address%20EN.pdf>.

Korunkban nemcsak a nemzetközi viták terelődtek más síkra, de a házigazda evangélikus egyház belső ellenzéke sem mutatkozott meg a nagygyűlés során. Az 1984-es nagygyűlés idején emlékeztet az úgynevezett Dóka-levél, illetve az Ordass Lajos sírjánál tartott megemlékezés ellentmondásos visszhangja, amely kül- és belföldön egyaránt borzolta a kedélyeket. Példának okáért a lengyel evangélikus egyházban nemrég bevezetett női ordináció ellenzőiből a nagygyűlés előtt nem sokkal létrejött csoport az előzetes váradalmak ellenére nem adott magáról életjelt a nagygyűlés nyilvánossága előtt.

Az állami szereplőkkel zajló egyeztetések párhuzamos eleme a vízummegítélés kérdése, hiszen a világszövetség történetében ma sem példa nélküliek az efféle problémák. Krakkó városa ingyenes tömegközlekedést biztosított minden nagygyűlési résztvevő számára, ezzel jelentős összeggel járult hozzá a rendezvényhez.

Izgalmas terület lenne a mai titkosszolgálati összefüggések kérdése, erről azonban még a '84-esnél is kevesebb adat áll rendelkezésre. Nem nehéz elgondolni azonban, hogy miféle lehetőség rejlik jól körülhatárolható helyszíneken együtt lévő, nyolcszáz – különböző országokba és vezetői szintekre bekötött – aktív okostelefonban, egy szintén virtuálisan működtetett szavazószoftverben és így tovább, a humán tényezőről nem beszélve. A kérdéskör feltárása utódaink feladata lesz.

Tartalmi üzenetek

A budapesti nagygyűlés háromszázötven (!) határozata között több, a világszövetség életét a mai napig meghatározó kérdéskör is hangsúlyosan szerepelt. A tagegyházak közti kölcsönös úrvacsora- és szószékközösség felvállalása kulcsfontosságú a világszövetség későbbi önértelmezési útján – a *communio*jelleg szervezeti értelemben és tartalmi szempontból is egyre inkább meghatározó az LVSZ identitásában. Ugyancsak történelmi jelentőségű döntés született a 40%-os női részvételi arányról, és a budapesti állásfoglalások már utat készítettek a 20%-os ifjúsági részvétel felé, amely 1990-ben Curitiba-ban nyert hivatalos megerősítést. A Luther Márton zsidóellenes állásfoglalásaitól való hivatalos elzárkózás szintén olyan bátor vállalása volt a '84-es közösségnek, amelyre a mai napig hivatkoznak (*Hope for the Future*, 2023).

Nagy nyilvánosságot kaptak 1984-ben az apartheiddal kapcsolatos élénk viták, ami végül két dél-afrikai fehér egyház tagságának felfüggesztéséhez vezetett. A 2023-as nagygyűlés közössége az ukrán háború kérdésében érezte a megszólalás elkerülhetlenségét. Hivatalos nyilatkozatot adtak ki az ügyben (amely érdekes módon szintén egy '84-es, békéről és igazságról szóló nyilatkozatra hivatkozik),²¹ illetve a nagygyűlés záróüzenetébe is belekerült a téma.²²

A nagygyűlési helyszínnel szomszédos országban folyó és a mi régióink számára különösen húsba-vágó háború kérdése mellett azonban még erősebb párhuzamot kínál a klímakérdés. A nagygyűlés vonatkozó határozata²³ már nem klímaválságról, hanem klímavészhelyzetről beszél. A kérdés szorongató erejét mindannyian átélhettük, amikor az egyik ülésnap szünetében a fiatalok az egész konferenciaközpontot körbeszaladva kiáltották világgá tanácsalanságukat. Figyelmeztető jel, hogy a klímavészhelyzet kérdése egyházunkban sem gyakorlati, sem teológiai szinten nem élvez kiemelt figyel-

²¹ *Public Statement on the War Against Ukraine*. <https://2023.lwfassembly.org/public-statement-war-against-ukraine>.

²² *Assembly Message*. <https://2023.lwfassembly.org/assembly-message>.

²³ *Resolution on the Climate Emergency*. <https://2023.lwfassembly.org/resolution-climate-emergency>.

met, holott egyházi partnerekkel is együttműködhetnénk a kérdésben, amely a fiatal nemzedék előtti hitelesség egyik kulcsa lehetne.

Míg 1984-ben a diakóniai teológia értelmezése körül forgott (nem csak) a hazai teológiai diskurzus, a 2023-as nagygyűlés üzenete talán első ízben adott ilyen széles körű evangélikus közösség által jóváhagyott formát a felelős teológia fogalmának. A nagygyűlés záródokumentumának *Egy Lélek* című fejezetéből idézek Mesterházy Balázs fordításában:

„A növekvő szélsőségek világában élünk, ahol félrevezető teológiák kizárólagos vagy a valóság elől menekülő közösségeket kreálnak, a hatalom és a gazdagság kevesek kezében halmozódik fel, miközben félelem és széttagoltság jelenik meg az egyházakban és a közösségekben. Felismertük, hogy ennek leküzdéséhez tanításunkat és igehirdetésünket felelős teológiákra kell alapoznunk, mind a globális közösségben, mind a tagegyházakban.

A felelős teológia a Biblián alapszik. Sebeket gyógyít, egységet teremt, és erősíti a közösséget. A felelős teológia holisztikus: befogadó nyelvet, változatos és mindenki számára elérhető kommunikációs csatornákat használ. A felelős teológia befogadó közösségeket épít, meri megújítani nyelvét és a periférián élő emberek megszólításának módjait. A felelős teológia teret ad az egy Lélek megújító és reformáló erejének.”²⁴

A felelősség a múlt és a jelen társadalmi konfliktusai közt is ránk terhelődik, személyes és egyházi szinten egyaránt. Így az üzenet egy későbbi részében egy szinte liturgikus jellegű, reflektív szöveg emlékeztet a nagygyűlés egy központi élményére:

„Bejártuk Auschwitz–Birkenau táborait.
Mint a nyáját, úgy vitték őket a halálba.
Mi az igazsággal akartunk szembenézni.
Nekik hazudtak, megalázták és megölték őket.
Mi gyászoltunk.

Auschwitz–Birkenaut bejárva
felidézttük a kimondhatatlan gonoszság más színtereit is.
Nem feledjük, hogy az emberiség egy.
Hogy mindenkinek azonos méltóságot adott Isten.
Mégfogadjuk, hogy sosem leszünk közömbösek.
Mégfogadjuk, hogy kiállunk a gyűlöletbeszéd, a hazugságok és a bántalmazás ellen.
Így imádkozunk: soha többé.”²⁵

A résztvevők bejárták az Auschwitz-birkenau Múzeum és Emlékhely helyszíneit, majd a kétórás körút végén szabadtéri, szavak nélküli lelki alkalmat vezettünk a huszonöt fős csoportokban érkező mintegy hétszáz vendég számára. A néma gesztusokkal, néhány mondatos feliratokkal, fénnel és ígérekkel vezetett útvonalon többféle lehetőség volt az önreflexióra. „*Meddig tart ez, Uram?*” – a résztvevők többek közt a 13. zsoltár mondatát különböző nyelveken hordozó pecsétet hagyhattak maguk után

²⁴ A Lutheránus Világszövetség 13. nagygyűlésének záródokumentuma. „Egy test, egy lélek, egy reménység”. Ford. Mesterházy Balázs. *Evangélikus.hu*, 2023. október 3. <https://www.evangelikus.hu/hireink/teologia/a-lutheranus-vilagszovetseg-13-nagygyulesenek-zarodokumentuma>.

²⁵ A szerző fordítása.

(a mondatokkal teli fehér lepel másnap felkerült a nagygyűlési oltár keresztjére). Továbbhaladva a 27. zsoltár szava hívott csendes imára: „*Halld meg, Uram, hívó hangomat! Könyörülj rajtam, hallgass meg!*” Az imádkozók száraz virágszirmokat morzsolhattak bele a hideg homokba. Végül egyéni vívódásainkat egy körbe gyűjtve hangzott a résztvevők által már ismert, repetitív énekelt Kyrie. Unikális lehetőség volt részt venni ennek a rengeteg buktatót rejtő pillanatnak a hónapokig tartó gondos előkészítésében és érzékeny megvalósításában.

From Budapest to Kraków

Theological and Organisational Highlights of the Lutheran World Federation 1984–2023, with a Special Focus on Central Eastern Europe – Part 1

► **In 2023, the Central Eastern Europe (CEE) region hosted the assembly of the Lutheran World Federation (LWF) for the second time. The article offers an insight to the journey from the 1984 Budapest assembly, scrutinising a few chosen elements of assembly history from a specifically CEE point of view.**

After a brief introduction to the regional expressions and the role of Lutherans from Hungary in LWF history, the two assemblies in the region are pictured in a contrastive manner. Due to the multiple functions of an assembly, the author enlarges on both constitutional matters (elections, resolutions and theological questions) and the worship life of both events, with special emphasis on the Auschwitz-Birkenau experience and Lutheran–Roman Catholic dialogue on the road of new Reformation.

► Keywords: assembly / balance / counterculture / responsibility / ecumenism

Hivatkozott művek

- A Lutheránus Világszövetség 13. nagygyűlésének záródokumentuma. „Egy test, egy lélek, egy reménység”. Ford. Mesterházy Balázs. *Evangelikus.hu*, 2023. október 3. <https://www.evangelikus.hu/hireink/teologia/a-lutheran-us-vilagszovetseg-13-nagygyulesenek-zarodokumentuma>. (Megtekintés: 2023. december 4.)
- A szembenállástól a közösségig. *Evangelikus-római katolikus közös megemlékezés a reformációról 2017-ben*. Ford. Pap Kinga Marjatta. Luther Kiadó, Budapest, 2016. Web: https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2022-10/dtpw-from_conflict_to_communion_hu_1.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- GÁNC S Péter 1994. Eltűzött remények – szükségszerű csalódottság. *Lekipásztor*, 69. évf. 7–8. sz. 253–254. o.
- GREENAWAY, Kristine – MUMIA, Pauline (szerk.) 2023. *From Windhoek to Kraków. 2017–2023 six-year report*. Lutheran World Federation, Geneva. <https://www.lutheranworld.org/resources/publication-windhoek-krakow-2017-2023>. (Letöltés: 2023. december 4.)
- HALÍK, Tomáš 2023. Folyamatos reformációra van szükség. Főelőadás a Lutheránus Világszövetség 13. nagygyűlésén. Ford. Görföl Tibor. *Lekipásztor*, 98. évf. 10. sz. 376–380. o.
- Hope for the Future. A Study Document for Renewing Jewish–Christian Relations 2023*. Lutheran World Federation, Geneva, 2023. <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2023-09/20230815%20Jewish-Lutheran%20relations.pdf>. (Letöltés: 2023. december 4.)

- LANGE, Dirk G. – MUMIA, Pauline – PLÜSS, Jean-Daniel – HINLICKY WILSON, Sarah (szerk.) 2023. „*The Spirit of the Lord Is Upon Me*”. *International Lutheran-Pentecostal 2016–2022 Dialogue Statement*. Lutheran World Federation, Geneva. https://lutheranworld.org/sites/default/files/2023-09/20230810_Lutheran-Pentecostal_dialogue_EN_o.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- Laudamus. *Hymnal for the Lutheran World Federation. Gesangbuch für den Lutherischen Weltbund*. 5. kiad. Lutheran World Federation, Geneva, 1984. Web: https://ia802300.us.archive.org/16/items/1984-laudamus/1984_Laudamus.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- LEHTONEN, Risto 2019. *Church in a Divided World. The Encounter of the Lutheran World Federation with the Cold War*. University of Eastern Finland, Jyväskylä. (Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology 19.)
- NÁGY Gyula 1985. A budapesti nagygyűlés magyar szemmel. *Lekipásztor*, 60. évf. 4. sz. 196–203. o.
- PAP Kinga Marjatta 2017. Szabad egyház szabad államban. Kalandozások a baltikumi egyházak reformációtörténetében. *Korunk*, III. évf. 5. sz. 45–49. o. Web: http://epa.oszk.hu/00400/00458/00630/pdf/EPA00458_korunk-2017-05_045-049.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- PAP Kinga Marjatta 2021a. Észt vezető a Lutheránus Világszövetség élén. *Evangelikus.hu*, június 22. <https://www.evangelikus.hu/hireink/nagyvilag/eszt-vezeto-a-lutheranus-vilagszovetseg-elen>. (Megtekintés: 2023. december 4.)
- PAP Kinga Marjatta 2021b. Nemzedékről nemzedékre. Bevezetés a magyar–finn–észt egyházi kapcsolatok történetébe. In: Antal M. Gergely et al. (szerk.): *Varia fenno-estonica. Ünnepi olvasókönyv Csepregi Márta 70. születésnapjára a finn és az észt nyelv és kultúra, valamint a magyar–finn, magyar–észt kapcsolatok köréből*. ELTE BTK Finnugor Tanszék, Budapest. (Urálisztikai Tanulmányok 23.) 388–408. o. Web: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/83138/VFE-UT_23.pdf. (Letöltés: 2023. december 4.)
- Study Guide. LWF Thirteenth Assembly Kraków, Poland 13–19 September 2023*. Lutheran World Federation, Geneva, 2023. <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2023-08/2023A%20-%20Study%20Guide%20-full%204L.pdf>. (Letöltés: 2023. december 4.)
- „Továbbra sem leszünk munka nélkül!” Beszélgetés a hetvenéves Harmati Bélával. *Evangelikus Élet*, 71. évf. 23. sz. 2006. június 4. 5. o. Web: <https://zope.lutheran.hu/ujsagok/evelet/archivum/2006/23/051>. (Megtekintés: 2023. december 4.)
- WILLIAMS, Esther 2023. Volunteers: The-go-to-team at the LWF Assembly. 2023. *LWFAssembly.org*, szeptember 19. <https://2023.lwfassembly.org/news/volunteers-go-team-lwf-assembly>. (Megtekintés: 2023. december 4.)
- WITT, Tom – PAP, Kinga Marjatta – LANGE, Dirk (szerk.) 2023. *Reconciled and Renewed. Assembly Worship. LWF Thirteenth Assembly Krakow, Poland 13–19 September 2023*. Lutheran World Federation, Geneva. Web: <https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2023-10/2023A%20-%20Liturgy.pdf>. (Megtekintés: 2023. december 4.)